ویژه‌نامه آموزشی مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی ارتش جمهوری اسلامی ایران
جشنواره شهید مطهری اردیبهشت ۱۳۹۱
مقاله تحقیقاتی

تبیین نقش اعضای هیأت علمی در برنامه آموزش طب نظامی با رویکرد یادگیری مادام العمر: یک مطالعه کیفی

*مژگان محمدی مهر[۱]، حسن ملکی[۲]، علیرضا خوشدل[۳]، عباس عباس‌پور[۴]

چکیده

سابقه و هدف: امروزه صاحب‌نظران، کسب مهارت‌های مورد نیاز یادگیری مادام‌العمر را به عنوان برونداد اصلی آموزش معرفی کرده و نقش اساتید را در این زمینه مهم برشمرده‌اند. این مطالعه به منظور تعیین ویژگی و نقش اعضای هیأت علمی در تربیت یادگیرندگان مادام‌العمر در برنامه درسی طب نظامی صورت گرفت.

مواد و روش‌ها: این مطالعه به روش کیفی انجام گرفت. جهت جمع‌آوری نمونه‌ها از روش نمونه‌گیری هدفمند (شیوه گلوله برفی) و مصاحبه نیمه ساختار یافته باز پاسخ با ۲۱ نفر از صاحب‌نظران و اساتید استفاده شد. تحلیل داده‌ها به روش تحلیل محتوا بر اساس رویکرد کریپندورف انجام گرفت. برای تأمین اعتبار و مقبولیت داده‌ها از شیوه نظارت و بررسی همکار و ناظر خارجی استفاده شد. این مطالعه برگرفته از پایان‌نامه دانشجویی می‌باشد.

یافته‌ها: مشارکت‌کنندگان در این مطالعه، شش خصوصیت که شامل: نقش الگویی، نقش تسهیل گر و راهنما، داشتن شایستگی‌های یادگیرنده مادام‌العمر، داشتن صلاحیت‌های حرفه‌ای، تسلط بر دانش تخصصی و دانش تجربه‌ای را به عنوان نقش اساتید برای تربیت یادگیرندگان مادام‌العمر در برنامه آموزش طب نظامی مطرح نمودند.

بحث و نتیجه‌گیری: با عنایت به اهمیت نقش اعضای هیأت علمی در تربیت یادگیرندگان مادام‌العمر در طب نظامی، توجه به کسب مهارت‌های لازم در این زمینه توسط اعضای هیأت علمی توصیه می‌گردد.

کلمات کلیدی: یادگیری مادام العمر، آموزش پزشکی، تحقیق کیفی، استاد

مقدمه

در دنیای کنونی که علم به گونه‌ای برق‌آسا در حال پیشرفت است علم پزشکی نیز با سرعتی شگفت انگیز دامنه‌های خود را می‌گسترد. ویژگی‌های متعدد سازمان‌های نظامی از جمله تشکیلات قوی، انضباط، نیروی انسانی متخصص، هدفمند بودن، نظارت مستمر، توان مالی و لجستیک سبب شده است که در تمام دنیا اکثر پیشرفت‌های علوم، به خصوص علم پزشکی از مراکز دانشگاهی و تحقیقاتی نظامی سر درآورد، به عبارت ساده‌تر دانشگاه‌های نظامی جزو بهترین و قوی‌ترین دانشگاه‌های دنیا به حساب می‌آیند. لذا دانشجویان این مراکز بایستی علاوه بر کسب دانش تخصصی، توانایی‌ها و قابلیت‌های ویژه‌ای را در برخورد با شرایط بحرانی و مدیریت بحران کسب

۱ـ پژوهشگر، ایران، تهران، دانشگاه علوم پزشکی آجا، (نویسنده مسؤول)
تلفن: ۸۵۹۵۲۸۹ -۰۲۱ آدرس الکترونیک: Mojganmehr20@Aryums.ac.ir
۲ـ دانشیار، ایران، تهران، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده روان شناسی و علوم تربیتی
۳ـ استادیار، ایران، تهران، دانشگاه علوم پزشکی آجا، پژوهشکده اپیدمیولوژی نظامی، مرکز تحقیقات آجا سالم
۴ـ استادیار، ایران، تهران، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده روان شناسی و علوم تربیتی

[Downloaded from nama.ajaums.ac.ir on 2026-11-06]

نمایند و به عبارتی برای به روز ماندن در صحنه علمی و نظامی باید یک یادگیرنده مادام‌العمر باشند تا از عهده مأموریت‌ها و مسؤولیت‌های محوله برآیند. این حوزه به ویژه در مورد آنچه مرتبط با گسترش حملات بیولوژیک، همه‌گیری یا جهانگیری بیماری‌های نوپدید و بازپدید و عوامل خطر شغلی و یا شرایط خاص بحران و جنگ است باید در فواصل کوتاه بازنگری و روزآمد شود.

جکسون و همکاران در سال ۲۰۰۳ در مقاله‌ای مشروح پیرامون ارزیابی آموزش طب نظامی تأکید می‌کنند که مهارت یادگیری پویا در میدان عمل و پیشرفت مستمر از ویژگی‌های الزامی دانش‌آموختگان طب نظامی است (۱).

کندی و همکاران در سال ۱۹۹۴، در یک گزارش تاثیرگذار برای دولت استرالیا، ویژگی‌های یادگیری مادام‌العمر را در یک شیوه کمّی متفاوتی گردآوری نمودند که در این راستا افراد باید دارای ویژگی‌های ذیل باشندکه عبارتند از:

۱- دارا بودن ذهن جستجوگر (inquiring mind) آمیخته با عشق به یادگیری، کنجکاوی، روح نقادانه (critical spirit) و خودارزیابی از آموخته‌هایش

۲- سواداطلاعاتی شامل: مهارت جایابی (inlocating)، بازیابی (retrieving) و رمزگشایی (decoding) (از منابع مختلف مانند کلمات، نمودارها و ستون‌ها)، ارزیابی (evaluating) و مدیریت (managing) و استفاده از اطلاعات

۳- مهارت تمرکز بر یادگیری عمیق (استنباط از اصول عمومی تحت دانش تخصصی که می‌تواند در موقعیت‌های جدیدی که منطبق با موقعیت یادگیری نیست به کار گرفته شود)

۴- درک "نیازهای فردی (personal urgency)" برگرفته شده از خودپنداره مطلوب (favourable self-concept)، مهارت‌های خودسازماندهی (self-organising skills) و نگرش مثبت (Positive Attitude) به یادگیری

۵- مهارت‌های بین فردی اثربخش که یادگیرنده را قادر به تعامل و ارتباط موثر با دوستان و همکاران می‌نماید (۲).

برای آنکه دانشجویان پزشکی در برنامه آموزش طب نظامی، مهارت‌های یادگیری مادام‌العمر را کسب کنند باید توانایی ارزیابی نقادانه خود را توسعه دهند. مطالعات مشابه دیگر در دانشکده‌های پزشکی نیز به همین مطلب اشاره نمودند (۳)، پژوهشگران اعتقاد دارند دانش‌آموختگانی که دارای ویژگی‌های معرفی شده بالا باشد در سازگاری با تغییرات در محیط کار موفق‌تر و تواناتر هستند (۲، ۴).

جدول ۱- مقایسه بین مدل یادگیری مادام العمر و یادگیری سنتی

مدل یادگیری مادام العمر	مدل یادگیری سنتی
مربیان هدایت کنندگان به سمت منابع دانش هستند.	مربیان منبع دانش هستند.
یادگیرندگان با انجام دادن عمل یاد می‌گیرند.	یادگیرندگان دانش را از مربیان دریافت می‌کنند.
یادگیرندگان در گروه ها و از یکدیگر می‌آموزند.	یادگیرندگان به تنهایی کار می‌کنند.
ارزشیابی برای راهنمایی راهبردهای یادگیری استفاده می‌شود و مسیرهایی را برای یادگیری بیشتر تعیین می‌کند.	آزمون‌ها به عنوان مجوز ورود به مرحله بعدی اخذ می‌شوند، برای آن که یادگیرندگان کامل به یک مجموعه از مهارت‌ها برای دسترسی به یادگیری بیشتر مسلط شوند.
مربیان توسعه دهنده طرح‌های یادگیری منحصر بفردی هستند.	همه یادگیرندگان به یک شکل کاری را انجام می‌دهند.
مربیان یادگیرندگان مادام‌العمر هستند. آموزش اولیه و توسعه حرفه ای مستمر به هم مرتبط می‌شوند.	مربیان علاوه بر آموزش اولیه، آموزش‌های ضمن خدمت دریافت می‌کنند.
افراد به فرصت‌های یادگیری در سراسر زندگی دسترسی دارند.	یادگیرندگان خوب، مشخص و مجوز ادامه تحصیل به آنها داده می‌شود.

[Downloaded from nama.ajaums.ac.ir on 2026-11-06]

بانک جهانی آموزش در سال ۲۰۰۳ مدل یادگیری مادام‌العمر را در مقایسه با یادگیری سنتی ارائه نموده است که این مدل در جدول ۱، آورده شده است (۵).

ارکان اساسی آموزش در هر دانشگاه، استاد، دانشجو و محیط آموزشی است (۶). مطابق دیدگاه طراحی سیستماتیک آموزشی، استاد اصلی‌ترین عامل برای ایجاد موفقیت مطلوب در تحقق اهداف آموزشی می‌باشد. یک استاد می‌تواند کمبود امکانات آموزشی و نقص کتب را جبران نماید (۷). در واقع عملکرد و ویژگی‌های اساتید باعث دستیابی به اهداف آموزشی و یادگیری دانشجو می‌گردد. نقش استاد در سازندگی افراد و جوامع از دیرباز مورد تأکید قرار گرفته است (۸)، در گزارش کمیته اروپایی یادگیری مادام‌العمر، به نمایندگی از ۳۵ کشور اروپایی، یکی از شاخص‌های کیفی در یادگیری مادام‌العمر، استاد معرفی شده است (۹).

با توجه به کمبود اطلاعات در زمینه نقش اساتید در محیط‌های آموزشی با رویکرد یادگیری مادام‌العمر و حساسیت تداوم یادگیری در برنامه طب نظامی، این پژوهش با هدف تبیین نقش جایگاه اساتید در یادگیری مادام‌العمر در برنامه آموزش طب نظامی دوره پزشکی عمومی صورت گرفته است.

مواد و روش‌ها

فرآیند نمونه‌گیری و گردآوری داده‌ها: این پژوهش به صورت یک تحقیق کیفی طراحی و اجرا گردید. جامعه آماری کلیه اساتید و صاحب‌نظران مرکز توسعه مطالعات آموزش پزشکی دانشگاه‌های علوم پزشکی تهران، اساتید حوزه برنامه‌ریزی درسی و آموزش بزرگسالان تهران بود که به دلیل تجربه کاری و درگیری با مقوله آموزش پزشکی بیشترین تجارب را دارند. نمونه‌گیری مطالعه به صورت مبتنی بر هدف بود که با انتخاب نمونه شاخص که بیشترین اطلاعات مورد نظر را دارا می‌باشد، شروع گردید و با شیوه گلوله برفی ادامه پیدا کرد. حجم نمونه در مطالعات کیفی اغلب کوچک است، روشن است که نمونه‌گیری هدفمند برای رسیدن به اعتبار جامعه طراحی نمی‌شود و هدف انتخاب نمونه‌ای که به دقت معرف جامعه تعریف شده باشد نیست بلکه قصد آن است که از طریق افراد انتخاب شده درک عمیقی از موضوع مورد مطالعه حاصل گردد (۱۰). روش نمونه‌گیری هدفمند گلوله برفی که گاه به آن روش شبکه‌ای یا زنجیره‌ای نیز گفته می‌شود، روش مناسب، کارآمد و ارزان برای دستابی به افرادی است که در غیر این صورت پیدا کردن آنها مشکل است. در این شیوه، محقق از اولین نمونه که روش ساده (افراد دسترس) می‌خواهد افراد دیگری را که می‌شناسد و در زمینه پژوهش مورد نظر دارای تجربه‌ها یا دیدگاه‌هایی هستند برای شرکت در مطالعه معرفی نماید (۱۱). در این مطالعه، نمونه‌گیری تا زمان اشباع داده‌ها ادامه پیدا کرد و با ۲۱ مصاحبه اشباع داده‌ها حاصل گردید. اشباع عبارت است از این که، ادامه جمع‌آوری داده‌های گردآوری شده، تکرار داده‌های قبلی باشد و اطلاعات جدیدی حاصل نشود. در تحقیقات کیفی، تکرار اطلاعات قبلی، تکرار مضامین (Theme) یا نکات برجسته نشانه کفایت حجم نمونه است (۱۱). روش جمع‌آوری اطلاعات، مصاحبه عمیق، باز و نیمه ساختار یافته فردی بود. سوال‌های مصاحبه باز پاسخ و بر اساس راهنمای مصاحبه بود. زمان مصاحبه‌های حضوری حدود ۵۰ دقیقه بود. قبل از شروع هر مصاحبه در مورد اهداف پژوهش، علت ضبط مصاحبه، مشارکت داوطلبانه، محرمانه بودن اطلاعات و هویت اشخاص مصاحبه شونده توضیح داده شد و از شرکت‌کنندگان اجازه ضبط صدا اخذ گردید.

تجزیه و تحلیل داده‌ها: تحلیل داده‌ها به روش تحلیل محتوا (Analysis Content)، از نوع کیفی انجام گرفت تحلیل محتوا از دید کریپندورف، به طبقه بندی، مقوله‌بندی عبارت‌ها و توصیف ساختار منطقی آنها و تعیین پیوستگی‌ها و معنای ضمنی آنها می‌پردازد. مراحل به کار گرفته شده برای تحلیل متن مصاحبه‌ها بر اساس رویکرد تحلیل محتوای موضوعی با روش کریپندورف، شامل گردآوری داده‌ها (شامل ضبط

[Downloaded from nama.ajaums.ac.ir on 2026-11-06]

مطالب)، تقلیل داده‌ها، استنباط و تحلیل بود (۱۲).

متن مصاحبه‌ها به طور کامل ضبط گردید و به جای اسامی شرکت‌کنندگان از کدهای عددی استفاده شد. پس از ضبط، مصاحبه‌ها پیاده شده و تایپ گردید تا استفاده از آن، کدگذاری داده‌ها راحت‌تر صورت گیرد، سپس دوباره با اطلاعات ضبط شده مطابقت داده شد و متن تایپ شده هر مصاحبه بلافاصله از طریق ایمیل در اختیار مصاحبه شونده جهت اصلاح و تأیید ارسال گردید، این کار جهت افزایش مقبولیت داده‌ها صورت گرفت. محقق قبل از خواندن متن مصاحبه‌ها، چندین بار متن مصاحبه را گوش می‌داد تا با متن کامل، آشنا شده و بتواند معانی اصلی را استخراج نماید. شروع عملیات تحلیل بعد از اولین مصاحبه آغاز و محقق بعد از دو مصاحبه، کار کدگذاری و دسته‌بندی را آغاز نمود. به این ترتیب، مراحل زیر در تحلیل داده‌ها به دقت دنبال گردید: متن هر مصاحبه کلمه به کلمه بر روی کاغذ پیاده گردید. سپس سطر به سطر مورد بررسی قرار گرفته، و جملات معنی‌دار که مرتبط با موضوع اصلی پژوهش بودند و از اهمیت زیادی برخوردار بودند، علامت‌گذاری شد. مفهوم اصلی جملات معنی‌دار به صورت کد استخراج شد. در مرحله بعد دسته‌بندی کدها آغاز گردید. به این ترتیب که کدهایی با مفهوم مشترک تحت یک طبقه قرار داده شده و نامگذاری می‌گردید. با استفاده از فرایند تحلیل مقایسه‌ای مداوم، هر داده با تمام داده‌ها مقایسه شد. داده‌های کدگذری شده با یکدیگر مقایسه شد. به این صورت که با هر بار مصاحبه جدید، ممکن بود طبقه‌های قبلی بازنگری و طبقات مشابه با یکدیگر ادغام و یا طبقه جدیدی ایجاد گردد. سپس با نظارت یک ناظر با تجربه در تحلیل داده‌های کیفی، کار طبقه‌بندی و نام‌گذاری طبقه‌ها مورد بازنگری قرار گرفت. به این ترتیب با تشکیل طبقه‌بندی، مضامین (Theme) اصلی مطالعه استخراج و ارتباط بین طبقه‌ها مشخص گردید.

در این مطالعه برای اطمینان از اینکه تفسیر داده‌ها نشان دهنده پدیده مورد مطالعه است از شیوه‌های پرسش از همکار و چک اعضا استفاده گردید. به این ترتیب که نتایج تحلیل و طبقه‌بندی‌ها در اختیار سه نفر از اساتید دانشگاه که با روش تحقیق کیفی و تجزیه و تحلیل داده‌ها آشنایی داشتند، قرار گرفت که صحت فرآیند کدگذاری را تأیید نمودند. برای چک اعضا نیز، نتایج تحلیل و کدبندی‌های حاصل از مصاحبه‌شونده‌ها، در اختیار چهار نفر از مصاحبه شونده‌ها قرار گرفت که آنها را تأیید نمودند. در مورد قابلیت اطمینان در مطالعه حاضر، از یک ناظر خارجی با تجربه در تحقیق کیفی استفاده شد که فرایند جمع‌آوری داده‌ها و فرایند تحلیل را بررسی و تأیید نماید و در نتیجه، قابلیت اطمینان مطالعه حاصل گردید. استفاده از ناظر خارجی که به مواردی از قبیل نوارهای مصاحبه، متون پیاده شده، یادداشت‌ها، داده‌های تحلیل شده، یافته‌های مطالعه، معانی استخراج شده، کدها، مضامین و طبقه‌بندی‌ها، جزئیات فرایند انجام مطالعه، قصد اولیه مطالعه و پرسش‌نامه اولیه، سؤالات مصاحبه و در کل تمامی جزئیات مطالعه دسترسی داشت، علاوه بر قابلیت اطمینان، سبب تأیید پذیری مطالعه نیز گردید. این مقاله برگرفته از پایان نامه دکتری تخصصی نویسنده مسؤول است.

یافته‌ها

بر اساس بررسی به عمل آمده مشارکت‌کنندگان این مطالعه، اساتیدی با سابقه کار بین حداکثر ۳۱ سال و حداقل ۷ سال و میانگین سابقه آموزشی ۱۶/۳۳ سال، ۱۲ نفر (۵۷/۱۴٪) مرد و ۹ نفر (۴۲/۸۵٪) زن بودند. از بین اساتید، ۶ نفر (۲۸/۵۷٪) استاد، ۷ نفر (۳۳/۳۳٪) دانشیار و ۸ نفر (۳۸/۰۹٪) استادیار بودند. نتایج تحلیل متن مصاحبه‌ها در ارتباط با نقش اساتید در تربیت یادگیرندگان مادام‌العمر در برنامه آموزش طب نظامی، بیانگر نقش ویژه اعضای هیأت علمی در برنامه آموزش طب نظامی با رویکرد یادگیری مادام‌العمر است. نقش اساتید در این رویکرد متفاوت از نقش آن‌ها در رویکرد آموزش سنتی است. در این رویکرد، استاد، نقش تسهیل گر و الگو (role model) را

[Downloaded from nama.ajaums.ac.ir on 2026-11-06]

باید ایفاء نماید و خودش باید یک یادگیرنده مادام‌العمر باشد یعنـــی تمام توانمندی‌های مورد نیاز یک یادگیرنده مادام‌العمر را دارا باشـــد. اکثر مشـــارکت‌کنندگان به نقش الگویی استاد در مهارت ارتباطی در برنامه آموزش طب نظامی اشاره نمودند و با توجه به اهمیت موضوع خواستار اهرم‌های ارزشیابی برای اســـاتید در خصوص هر یک از این توانمندی‌های در ارتقاء رتبه هیأت علمی آنان بودند. در جدول ۲، مضامین حاصل از تحلیـــل موضوعـــی متن مصاحبه‌ها در ارتباط با ویژگی و نقش اساتید آورده شده است.

تمام مشارکت کنندگان به نقش راهنما و تسهیل گر بودن استاد در برنامـــه آمـــوزش طب با رویکرد یادگیری مادام‌العمر تأکید نمودند و در این ارتباط مشارکت‌کننده کد ۸ بیان نمود: "نقش استاد تسهیل‌گر است نقش منبع یادگیری را ندارد. نقش راهنما را دارد، نه معلم به عنوان تعلیم دهنده. به قول سهراب چشم‌ها را باید شســـت و از نو نگاه کرد. نگاه و نگرش ســـنتی به معلم، شاگرد، محیطی آموزشی و غیره همه باید تغییر کند. بنا به نظر مشـــارکت‌کننده کد۴ "اســـتاد باید تسهیل گر باشد که این نقش با مدرس بودن فرق دارد مدرس موضوعی را تدریس می‌کند ولی تســـهیل گر شـــرایطی را ایجاد می‌کند که یادگیری فراگیر تســـهیل شـــود". در این راستا مشارکت‌کننده کد ۱۲ با انتقاد از وضعیت اساتید اظهار داشت " بزرگترین مشکل ما این است که استادان ما بلد نیستند چگونه دانشجو را فعال بار بیاورند، ما استادی داریم که اگر همه مطالب را در کلاس درس بیان نکند، فکر می‌کند کم گذاشته است. در حالی که در رویکرد یادگیری مادام‌العمر، استاد دانشجو را هدایت می‌کند که دنبال چه مباحثی را بگیرد یعنی فعالیت دانشجو بالا می‌رود و محوریت فعالیت دانشـــجو اســـت و استاد تســـهیل گر و هدایتگر است، آنچه که دانشجو یاد گرفته مهم است نه آنچه استاد یاد می‌دهد".

بر اســـاس نتایج، تمام مشـــارکت‌کنندگان بیان نمودند در این رویکرد اســـتاد خودش باید یک یادگیرنده مادام‌العمر باشـــد. آن‌ها داشتن صلاحیت‌های یادگیرنده مادام‌العمر را برای استاد ضروری دانســـتند. به بیان مشـــارکت‌کننده کد ۸ ".... یکی از مشکلاتی که ما الان داریم این است که بحث اقتدار تخصصی در بین اســـاتید و اعضای هیأت علمی مطرح اســـت در دنیا امروزه این مســـأله پذیرفته نیســـت، بنابراین باید آرام آرام به ســـمتی حرکت نمود که اقتدار تخصصی معلم را نه در اقتدار دانش و علم بلکه در انتقال دانش باشـــد. یعنی مربیانی تربیت کرد که خودشـــان در فرایند یادگیری مادام‌العمر قرار بگیرند،

جدول۲- ویژگی‌های اساتید در برنامه آموزش طب نظامی با رویکرد یادگیری مادام‌العمر

مضامین	توضیحات
تسهیل‌گر و راهنما (Facilitator & Mentor)	با توجه به استراتژی یادگیرنده محور برای تقویت و پرورش صلاحیت‌های مورد نیاز در برنامه آموزش طب نظامی با رویکرد یادگیری مادام‌العمر، نقش استاد، تسهیل‌گر و راهنمای می‌باشد.
نقش الگویی	در تقویت هر کدام از شایستگی‌های مورد نیاز دانشجوی یادگیرنده مادام‌العمر، استاد، باید نقش مدل و الگو را برای دانشجو ایفاء نماید، بویژه در مهارت‌های ارتباطی
دارای شایستگی‌های یادگیرنده مادام العمر	برای آنکه استادی بتواند به عنوان یک مدل و تسهیل‌گر، یادگیرندگان مادام‌العمری را تربیت کند، خود باید یادگیرنده مادام‌العمر باشد و تمامی مهارت‌ها را دارا باشد.
صلاحیت‌های حرفه‌ای	استاد باید بر دانش محتوایی، فناوری‌ها، روش‌ها و فنون تدریس تسلط داشته باشد و بداند برای تقویت هر یک از شایستگی‌ها از کدام شیوه و راهبرد تدریس و ارزیابی استفاده نماید.
تسلط بر دانش تخصصی	استادی که بخواهد دانشجو را برای یادگیری مستمر آماده نماید، باید با دانش روز و رشته تخصصی خود آشنا باشد و به عبارتی خود، به طور دایم و مستمر یاد بگیرد.
دارای دانش تجربه‌ای	دانشی که در اثر تجربه کاری پدید آمده است یکی از پایدارترین اندوخته‌های فرد از تجربه‌های زندگی و فرصت‌های یادگیری است و به نوعی یادگیری حرفه‌ای است که در ارتباط با یادگیری مادام‌العمر است

[Downloaded from nama.ajaums.ac.ir on 2026-11-06]

وقتی استادی خودش اینگونه باشد می‌فهمد تنها مرجع و عالم نیست و مفهوم دیگری از اقتدار تخصصی پدید می‌آید و آن بازتولید اندیشه و فکر وانتقال آن است....".

مشارکت کننده کد ۹ ضمن تأکید بر نقش محوری استاد در موفقیت برنامه آموزش طب نظامی با رویکرد یادگیری مادام‌العمر بیان نمود. برای ارائه هر یک از صلاحیت‌های یادگیرنده مادام‌العمر به دانشجویان در برنامه آموزش طب نظامی در دوره پزشکی عمومی، استاد نقش مدل و الگو را دارد. چه ما بخواهیم چه نخواهیم، دانشجو نگاه به عملکرد و رفتار استاد می‌کند و آن را سرمشق خود قرار می‌دهد به‌خاطر همین است که می‌گویم سیستم سیاستگذاری و اهرم‌هایی برای ارزیابی باید وجود داشته اساتید باشد".

مشارکت‌کننده کد ۱۶ با اشاره به نقش مهم اساتید در اجرای برنامه‌های درسی با رویکرد یادگیری مادام‌العمر بیان نمود" معلمان ما باید ۳ تا صلاحیت داشته باشند: دانش محتوایی (Contentknowledge)، دانش فنی (Technicalknowledge) و دانش روش انتقال یادگیری (Pedagogical knowledge)، اگر این ۳ تا صلاحیت در حد مناسب وکفایت باشد می‌تواند یادگیری مادام‌العمر را ایجاد کند ولی اگر این‌ها به حد کفایت نرسد یادگیری ابتر را ایجاد می‌کند و یادگیرنده انگیزه‌ای برای دنبال کردن مطالب ندارد...".

مشارکت کننده کد ۶ با تأکید بر نقش هدایتگری استاد به ایجاد علاقه و انگیزه در دانشجویان اشاره نمود" در مدل یادگیرنده محور نقش استاد در واقع کنار صحنه بودن و هدایت گر (Mentor) بودن است، نباید نقش اصلی داشته باشد، به عنوان منبع (source) آموزش باید حرکت نماید نه به عنوان تنهای دانای آن رشته، یک منبع یادگیری باشد ولی مداخله نکند و برای دانشجو تصمیم نگیرد به عبارت دیگر از نظر دانش آن موضوع ممکن است با دانشجو برابر باشد ولی دانش ضمنی (Tacit Knowledge) و تجربه‌اش بالاتر باشد و الان در دنیا بحث دانش محورش دانش ضمنی است. اساتید قاعدتاً باید روی انگیزه و فعال کردن دانشجو کار کنند و دانشجو را علاقمند به طرح سوال و دنبال کردن منابع نمایند. در کل شیوه آموزش و محتوا تغییر می‌کند باید روی انگیزه کار کند و آن را در فراگیرش ایجاد کند و منابع و متون یادگیری را در اختیار دانشجو بگذارد به نظر این استادان نمی‌توانند پیش بروند".

بحث و نتیجه‌گیری

مطالعات متعدد برای یک پزشک نظامی، ویژگی‌ها و مهارت‌های متعددی را برمی‌شمارند که از آن جمله می‌توان به دانش پزشکی نوین، مهارت و چابکی حرفه‌ای، توانایی اداره و مدیریت خدمات پزشکی، منش فرهنگی و مهارت‌های ارتباطی و کلامی، وقت شناسی و مسؤولیت شناسی، بلوغ فکری و قدرت کارشناسی و مشاوره مناسب و توان تصمیم گیری بالا، عملکرد حرفه‌ای و درک درست از محدودیت‌ها و قابلیت اقدام در شرایط غیرمتعارف را می‌توان نام برد (۱). این قابلیت‌ها از یک سو باید در طی دوره‌های آموزشی حرفه‌ای دانشگاهی به فراگیران منتقل شود و از سوی دیگر باید به شیوه‌ای پویا به صورتی مستمر روزآمد و تقویت شود. بنابراین مهارت یادگیری مادام‌العمر از مهمترین قابلیت‌های حرفه‌ای یک پزشک نظامی است که باید مورد توجه خاص در برنامه آموزشی آنان قرارگیرد. در این میان نقش اعضای هیأت علمی در ایجاد این توانمندی بسیار کلیدی است.

هدف از این مطالعه، تبیین ویژگی و نقش اساتید در برنامه آموزش طب نظامی در دوره پزشکی عمومی با رویکرد یادگیری مادام‌العمر بود. مشارکت‌کنندگان در این مطالعه شش ویژگی: نقش تسهیل گر و راهنما، نقش الگویی، دارای صلاحیت‌های یادگیرنده مادام‌العمر، دارای صلاحیت‌های حرفه‌ای، تسلط بر دانش تخصصی و دارای دانش تجربه‌ای را به عنوان ویژگی‌های ضروری اساتید در برنامه آموزش طب نظامی دوره پزشکی عمومی با رویکرد یادگیری مادام‌العمر برشمردند.

یادگیری مادام‌العمر امروزه به عنوان یکی از مهمترین

[Downloaded from nama.ajaums.ac.ir on 2026-11-06]

توانمندی‌هایی مورد نیاز در عصر جامعه اطلاعاتی شناسایی می‌شود و توسعه یادگیری مادام‌العمر در تمام جنبه‌های زندگی به عنوان یک چالش آموزشی عمده جهانی ظهور یافته است. مواجهه با این چالش‌ها نیاز به تغییراتی در شیوه تدریس مربیان و یادگیری فراگیران خواهد داشت، همان‌طور که اساتید، بیشتر نقش تسهیل‌کننده را بر عهده می‌گیرند، یادگیرندگان نیز، بیشتر مسؤولیت تنظیم اهداف، تعیین منابع یادگیری و تفکر کردن و برعهده گرفتن ارزیابی یادگیری خود را دارند (۱۴).

درباره ویژگی‌های اساتید و روش تدریس در کسب دانش، مهارت و نگرشی که دانشجویان برای تداوم یادگیری در برنامه آموزش طب نظامی به آن نیاز دارند، پژوهشگران اظهار نظرهای مختلفی داشته‌اند. به نقل از منابع، مربیان به جای انتقال اطلاعات، یادگیری را تسهیل نموده و مدیریت می‌کنند. مربیان، یادگیرندگان را به عنوان همکارانشان در خلق دانش تصور می‌کنند و اغلب آنان را برای مشارکت در طراحی فعالیت‌های یادگیری از قبیل تعیین مکانیسم‌های ارزیابی و بازخورد، تشویق می‌کنند، فرصت‌هایی برای مطالعه مستقل و خود راهبر (Self directed learning) فراهم می‌نمایند تا دانشجویان به طور فعال هرجا، هر وقت و هر چیزی که برای آنها مناسب است، مطالعه کنند (۱۵). در این مطالعه نیز نقش تسهیل‌گر و راهنما بودن اساتید، مهمترین ویژگی مطرح شده بود.

مطابق با نتایج این مطالعه نشان داده شده است که الگوی نقش از اهمیت خاصی برخوردار است و اساتید، مهمترین الگوهای نقش در برنامه آموزش طب نظامی با رویکرد یادگیری مادام‌العمر محسوب می‌شوند، زیرا ویژگی‌ها، عقاید، باورها و نگرش این گروه بر چگونگی شکل‌گیری فرآیند اجتماعی‌شدن دانش‌آموختگان پزشکی تأثیرگذار است (۱۶).

مطابق با نتایج این پژوهش، برخی محققان بیان نموده‌اند، مهم آن است که اعضای هیأت علمی، روحیه کنجکاوی و اشتیاق نسبت به موضوع درس و آمادگی برای یادگیری مادام‌العمر را نمایان سازند. به عبارت دیگر، به عنوان یک الگوی یادگیرنده مادام‌العمر عمل کنند (۲) اگر دانشگاه بخواهد یادگیری مادام‌العمر را تسهیل کند، باید تغییراتی در نقش استاد به وجود آورد که عبارتند از:

- حرکت از سمت استاد به عنوان متخصص صاحب اختیار به سمت استاد به عنوان مدل و نمونه یادگیرنده مادام‌العمر،
- حرکت از استاد به عنوان مدرس اصلی به سمت استاد به عنوان طراح و مجری فنون و محیط‌های یادگیری مناسب برای بزرگسال،
- حرکت از طبقه‌بندی و تفکیک دانشجویان توسط استاد به سمت رشد همه استعدادها و توانایی‌های هر یک از دانشجویان به کمک استاد،
- حرکت از حمایت کارکنان از هیأت علمی و فرآیند آموزش به سمت حمایت تمامی کارکنان از فرآیند یادگیری و موفقیت دانشجویان،
- حرکت از سمت امکان تدریس توسط هر متخصص به سمت امکان پیشرفت یادگیری از طریق خطرپذیری و شیوه‌های پیچیده توسط هر فرد،
- حرکت از سمت استاد دارای قدرت مستقل به سمت تقسیم قدرت میان اعضای گروه (۱۵).

استاد هنگامی می‌تواند به دانشجو کمک کند تا به مهارت‌هایی از قبیل تفکر انتقادی و خلاقیت دست یابند که قادر به برقراری ارتباطی رضایت بخش با دانشجویان خود باشد. در تحقیقی، نشان داده شده است که اغلب تعاملات بیرون از کلاس میان اعضای هیأت علمی و دانشجویان، عامل مؤثری در یادگیری دانشجویان می‌باشد. آشنایی مختصر اعضای هیأت علمی از شرایط دانشجو، حضور عقلانی او را افزایش می‌دهد و به تفکر درباره نگرش‌ها و برنامه‌های مطالعاتی خود تشویق می‌کند (۱۷).

در این پژوهش به تسلط استاد به دانش تخصصی و ایجاد انگیزه در دانشجویان اشاره شده بود در توافق با این نتایج، کریمی و همکاران (۱۳۸۳) در مطالعه‌ای در ارتباط با ویژگی‌های

[Downloaded from nama.ajaums.ac.ir on 2026-11-06]

مـــدرس بـــا رویکرد یادگیری مادام‌العمر بیان نمودند اگر عضو هیأت علمی بخواهد نقش جدید خود را برای تربیت یادگیرنده مادام‌العمر به‌خوبی ایفا کند، باید دارای این خصوصیات باشد که عبارتند از: علاقه به تداوم به یادگیری، انگیزش، تسلط بر روش‌های تدریس، آشـــنایی با دانش روز و ارتباط با دانشـــجو (۱۵).

با توجه به ویژگی‌های ذاتی طب نظامی مانند جامعه ویژه تحت پوشش، تغییرات دائمی تهدیدات و مخاطرات بیماری‌ها، حفظ توانمندی‌هـــای یـــک طبیب نظامی در گرو مهارت‌های وی در یادگیری مادام‌العمر است. بدین سبب ایجاد این توانمندی به ویـــژه بـــا یک ارتباط تعاملی بـــا هیأت علمی در دوره آموزش آکادمیک و یا در برنامه‌های آموزش مســـتمر و مداوم بســـیار جدی است. در این راستا یکی از راهبردهای اساسی در حفظ آمادگی حرفه‌ای پزشـــکان نظامی ایجاد یک شـــبکه آموزشی مســـتمر اســـت که در ســـال‌های اخیر با هدف تربیت مربی در دانشـــگاه علوم پزشـــکی ارتش به عنوان بخشـــی از یک برنامه تحت عنوان "طرح خاتم" (خدمات آموزشی تکمیلی و مداوم) دنبال می‌شود تا بتواند با آموزش آبشاری ارتباط دوسویه بین فراگیران و مربیان را برقرار کند. این راهبرد با پیدایش یک شبکه آموزشـــی مبتنی بر وب (web-based)، در عین فراهم‌آوری منابع چاپی و الکترونیک (off-line)، تولید برنامه‌های آموزشی رســـانه‌ای، ارزیابی مستمر و برگزاری دوره تکمیلی و مهارتی اقمـــاری، انتظـــار می‌رود منجر به جهش آموزشـــی در برنامه آموزش طب نظامی شود.

با عنایت به آنکه رســـالت مهم دانشـــگاه‌ها در قرن بیســـت و یکم، تربیت یادگیرندگان مادام‌العمر است، از سویی حساسیت تداوم یادگیری در یک پزشـــک نظامی، تمرکز بر نقش اســـاتید و اعضـــای هیـــأت علمـــی در این مهم امر ضروری اســـت. با توجه به یافته‌های این پژوهش ویژگی‌های اســـاتید، شـــامل: نقش تسهیل‌گر و راهنما، نقش الگویی، دارای شایستگی‌های یادگیرنده مادام‌العمر، دارای صلاحیت‌های حرفه‌ای، تسلط بر دانش تخصصی و دارای دانش تجربه‌ای، می‌باشد. در این راستا سیســـتم‌های نظارتی و ارزشیابی اساتید باید در جهت تقویت این صلاحیت‌ها در اساتید تلاش نمایند و در انتخاب اعضای هیأت علمی به این معیارها توجه نمایند. از طرفی اساتید برای پرورش و تقویت یادگیری مادام‌العمر در دانشجویان باید عشق و علاقه به یادگیری را به دانشجویان خود منتقل نماید، در این برنامه، نقش اســـتاد تســـهیل‌کننده و راهنما است و راهبردهای آموزشـــی باید به ســـمت دانشجومحوری تغییر یابد. اساتید با ایجاد فرصت‌های یادگیری در کلاس و بیرون از کلاس زمینه مشـــارکت دانشـــجویان را در امر آموزش فراهم نماید. در این خصوص توصیه می‌شـــود برنامه ریزان درســـی، برای نیل به هدف پرورش پزشـــک نظامی یادگیرنده مادام‌العمر، به نقش اعضـــای هیـــأت علمی در این زمینه عنایت نموده و زمینه‌های کسب مهارت‌های لازم را برای اعضای هیأت علمی از طریق برگزاری گارگاه‌های آموزشی، ایجاد فرصت‌های مطالعاتی و مواردی از این قبیل برای آموزش هر یک از شایســـتگی‌های یادگیرنده مادام‌العمر فراهم سازند.

تشکر و قدردانی

بدین وسیله از مساعدت‌های مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشـــکی دانشگاه تهران و همچنین کلیه اساتید محترمی کـــه با شـــرکت در مصاحبه، مـــا را در انجام این پژوهش یاری رساندند، قدردانی می‌نماییم.

References

1- Jackson, Jeffrey L; O'Malley Patrick G; Hemmer, Paul et al/ Measuring Outcomes for military medical education, Military Medicine, Sep 2003

2- Candy, P.C., Crebert, R.G., O'Leary, J.O. Developing lifelong learners through undergraduate education. Canberra, Australia, National Board of Employment, Education and Training. 1994

[Downloaded from nama.ajaums.ac.ir on 2026-11-06]

3- White C B.Self- regulated and self- assessment in Medical Education: Is It All Latin to Medical Students?. A dissertation for the degree of Doctor of Philosophy (Education) in The University of Michigan.2005
4- Sim j, Zandink M.G, Raloff A. University and workplace cultures: their impact on the development of lifelong learners. Radiography.2003; 9, 99–107
5- Hoskins B, Fredriksson U. Learning to Learn: What is it and can it be measured? European Communities.2008. Available: http: //www.jrc.ec.europa.eu/
6- Habibzade K, Alikhani K. Review some of the masters level clinical features main parts of Qazvin University Hospital and Comparison with characteristics of Islam in the Master of 2000-2001 interns. Medical dissertation. University of Shahid Babaei, 2001. (persian)
7- Shabani H. meharathay Amozeshy. 3rd ed. Tehran: entesharte, Tehran. 1384 (Persian)
8- Shim SH. A philosophical investigation of the role of teacher. A synthesis of Plato, Confucius, Bluber and Freire. Teach Teacher Edu 2008;24 (3): 515-35
9- Brussels. Europen Report on Quality Indicators of Life long learning. Fifteen Quality Indicators.Report based on the work of the Working Group on Quality Indicators.2002
10- Galmerdit, Bourg Valter, Gal Jous. Raveshhay Tahghigh Kamy va Kaefy dar oloume Tarbiaty va Ravanshenasi. Tarjomeh Nasr A.R, Hamid reza Arzi, Abolghasemi M, Pakseresht M.J, Kiamanesh A, Bagheri K, Khosravi Z. entesharat sazmane motaleah va tadvine kotobe oloume ensani daneshgahha (Samt). Tehran, 1384 (Persian).
11- Adibe Hajbaghery M, Parnizi S, Salsaly M. raveshhay tahghigh kaefi. Nashre oloume pezeshky Boshra. Chape 2. Tehran. 1389 (Persian).
12- Krippendorff KH. Content analysis: an introduction to its methodology. 2nd ed. London: Sage Publications. 2003
13- Polit DF, Beck CT. Essentials of Nursing Research: Methods. Appraisal. and Utilization. Lippincott Williams & Wilkins. Philadelphia. PA.USA. 8th ed. 2006
14- Collins J. Education Techniques for Life Long Learning: Lifelong Learning in the 21st Century and Beyond. RadioGraphics j 2009; 29: 613–622
15- Karimy S, Nasr Esfahay A.R, Boghratian K. Vizhegihay ravesh tadris dar doreh karshenasi ba roykarde yadgiri madamolomr. Chekide Maghalate Hamayesh Fanavari Amozeshi. Daneshgah Alameh tabatabei, khordade 1383 (Persian).
16- Ben or DE, Levi of I. The development of students' perceptions of effective teaching: the ideal, best and poorest clinical teacher in nursing. J Nurs Educ 1997; 36 (5): 206-11
17- Kellett, C.E. Reflections on Teaching and Learning.1998. Retrieved from: http: //www. csulb. edu/ projects/showcase/ spring97/kellett.htm.

[Downloaded from nama.ajaums.ac.ir on 2026-11-06]